

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗВО
ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІVOLUNTEERING ACTIVITY OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY STUDENTS
AS A MODERN PHENOMENON

Стаття розглядає особливості волонтерської діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти як феномену сучасності. Мета дослідження полягає у вивченні й обґрунтуванні проблеми волонтерської діяльності студентів педагогічних ЗВО як феномену сучасності. Охарактеризовано сутність понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська діяльність» тощо. Встановлено, що в зв'язку з воєнним станом у країні волонтерська діяльність стає надзвичайно актуальною і для студентської молоді Університету Ушинського. Дана діяльність сприяє формуванню професійної спрямованості, готовності продуктивно взаємодіяти з людьми, надавати свою якісну професійну допомогу тим, хто опинився у важкій життєвій ситуації. Виявлено, що в сучасних умовах розвитку вищої освіти до студентської молоді пред'являються особливі вимоги активного включення у волонтерську діяльність, що участь в добровільній діяльності для студентів педагогічних ЗВО стає важливою умовою формування необхідних загальнокультурних компетенцій, освоєння соціальної практики, напрацювання соціальних і ділових зв'язків, поглиблення комунікативних навичок, розширення знань про соціальне середовище. Виявлено компоненти готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності: мотиваційний, комунікативний, когнітивний. Висвітлено результати діагностичного дослідження за зазначеними компонентами. Мотиваційний компонент визначає: рівень мотивації студентів до волонтерської діяльності та сформованість мотивів до альтруїстичної поведінки; вироблення та усвідомлення активних установок, необхідних для успішного досягнення результату роботи волонтерів за допомогою тесту-опитувальника «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивації і потреб» О. Потьомкіної; рівень спрямованості особистості за методикою «Визначення спрямованості особистості» Б. Басса. Комунікативний компонент виявляє: схильність студентів до побудови конструктивних взаємовідносин, за допомогою методики «Діагностика комунікативної установки» В. Бойка та тесту-опитувальника «Оцінка рівня комунікабельності» В. Ряховського. Когнітивний компонент визначає рівень знань та обізнаності студентів щодо волонтерства та їх готовності до волонтерської діяльності за авторським опитувальником «Визначення рівня готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності».

Ключові слова: волонтер, волонтерство, волонтерська діяльність, волонтерський рух, студентська молоддь.

The article examines the peculiarities of volunteering activity of pedagogical university students as a modern phenomenon. The goal of the research is to study and substantiate the problem of volunteering activity of pedagogical university students as a modern phenomenon. The essence of the concepts "volunteer", "volunteering", "volunteer movement", "volunteering activity", etc. is characterized. It was revealed that due to the state of war in the country, volunteering becomes extremely relevant for the student youth of Ushynsky University. This activity contributes to the formation of professional orientation, readiness to interact productively with people, to provide high-quality professional assistance to those who find themselves in a difficult life situation. It was found out that in the modern conditions of the development of higher education, student youth are subject to special requirements for active inclusion in volunteering activities, that participation in volunteering activities for pedagogical university students becomes an important condition for the formation of the necessary general cultural competences, the development of social practice, and the development of social and business relationships, deepening communication skills, expanding knowledge about the social environment. The components of the readiness of pedagogical university students for volunteering activity were identified: motivational, communicative, cognitive. The results of the diagnostic study on the specified components are highlighted. The motivational component determined: the level of students' motivation for volunteering and the formation of motives for altruistic behavior; development and awareness of active attitudes necessary for the successful achievement of the results of volunteers' work using the questionnaire test "Diagnostics of socio-psychological attitudes of the individual in the field of motivations and needs" by O. Potiomkina; the level of personality orientation according to the method "Determination of personality orientation" by B. Bass. The communicative component determined: students' propensity to build constructive relationships, with the help of V. Boyk's "Communicative Attitude Diagnostics" method and V. Riakhovsky's "Assessment of Communicability Level" questionnaire test. The cognitive component determined the level of knowledge and awareness of students regarding volunteering and their readiness for volunteering according to the author's questionnaire "Determining the level of pedagogical university students' readiness for volunteering".

Key words: volunteer, volunteering, volunteering activity, volunteer movement, student youth.

УДК 371.015

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.14>

Балакірева В.А.,

докт. пед. наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогоднішній день у закладах вищої освіти України відбуваються трансформації, що характеризуються формуванням практико-орієнтованого підходу до навчання. Ключовими освітніми компетенціями в професійній підготовці є компетенції, які звернені до особистісного розвитку студента, що дозволяють створити умови для розвитку більш зрілої, автономної, здатної до швидкої адаптації до професійної діяльності, конкурентоспроможної, творчої, осмисленої і продуктивної особистості студента, майбутнього професіонала. Крім того, до сучасного фахівця пред'являються вимоги готовності діяти в нестандартних ситуаціях і нести соціальну і етичну відповідальність за прийняті рішення.

Погляди та ідеологія сучасного громадянського суспільства дають можливість кожному громадянину нести солідарну відповідальність за всі процеси, що стосуються соціальної сфери, брати посильну участь у вирішенні питань місцевого значення. Інститут громадянського суспільства актуалізує волонтерську діяльність для підтримки цінності соціальної солідарності. Сьогодні волонтерство формує важливий самостійний соціальний інститут громадянського суспільства, що активно розвиваються завдяки різноманітності форм і напрямків цієї діяльності.

У зв'язку з воєнним станом у країні волонтерська діяльність стає надзвичайно актуальною і для студентської молоді Університету Ушинського. Дана діяльність сприяє формуванню професійної спрямованості, готовності продуктивно взаємодіяти з людьми, надавати свою якісну професійну допомогу тим, хто опинився у важкій життєвій ситуації.

Саме в сучасних умовах розвитку вищої освіти до студентської молоді пред'являються особливі вимоги активного включення у волонтерську діяльність. Участь в добровільній діяльності для студентів педагогічних ЗВО стає важливою умовою формування необхідних загальнокультурних компетенцій, освоєння соціальної практики, напрацювання соціальних і ділових зв'язків, поглиблення комунікативних навичок, розширення знань про соціальне середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. За останнє десятиліття феномен волонтерства привернув до себе увагу вчених із найрізноманітніших галузей знань. Питання волонтерства та волонтерської діяльності ґрунтовно висвітлено в дослідженнях таких науковців як: О. Азарової, Т. Алексеєнко, О. Алмазової, О. Безпалько, З. Бондаренко, Т. Журавель, І. Зверєвої, О. Караман, О. Карпенко, І. Кисельова, У. Косової, Л. Кудрінської, В. Леонової, А. Львовичкіної, Т. Лях, Л. Міщик, М. Певної,

В. Поліщук, М. Пряжнікової, А. Рудської, О. Холіної, С. Чурбанової, М. Яницького та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у вивченні й обґрунтуванні проблеми волонтерської діяльності студентів педагогічних ЗВО як феномену сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Сьогодні волонтерство набуло багатоаспектний характер. З одного боку, волонтерство як соціальна діяльність, яке характеризується добровільною, безоплатною допомогою людям, які опинилися у важкій життєвій ситуації. З іншого боку, волонтерство – як допомога від початку повномасштабного вторгнення не лише людям, які опинилися у важких життєвих обставинах (переселенцям, людям які втратили своє житло тощо) а й нашим захисникам України (продукти харчування, одяг, взуття, транспорт тощо).

З приводу «волонтерства», важливим є дослідження Т. Лях, авторка у своєму науковому доробку зазначила та наголосила, що «волонтерство – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги» [2, с. 124]. За цією ж логікою, Т. Лях, було розкрито зміст поняття «волонтерська допомога» – як «робота та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями» [2, с. 124].

Проаналізувавши різні підходи вчених до визначення поняття «волонтерство», вважаємо, що волонтерство – це винятковий світогляд особистості, що включає в себе наявність в індивіда високих морально-етичних установок та альтруїстичної вмотивованості на здійснення суспільно-корисної діяльності; добровільна допомога нужденним, що здійснюється людиною або групою людей суспільству в цілому або окремим людям, не переслідуючи цілей отримання прибутку, отримання оплати або кар'єрного зростання.

Необхідно підкреслити й той факт, що волонтерство, як виявилось, є надважливою складовою громадянського суспільства. Саме за допомогою волонтерства, в країні формуються та підтримуються цінності; відбувається допомога, турбота; налагоджуються зв'язки для вирішення важливих життєвих проблем тощо.

Окрім зазначених понять, які стосуються дослідження, неможливо залишити поза увагою таке поняття, як волонтер і яке відношення має волонтер до волонтерства та його діяльності.

У ході дослідження було визначено, що волонтер – це «людина, яка добровільно, безкоштовно, за власним бажанням творить добро, допомагаючи іншим та працюючи на благо суспільства.

Волонтери можуть бути люди різного віку і різних професій, які готові надати допомогу іншим» [3, с. 88]. Але у більшості випадків волонтери – це представники студентської молоді, яка вважається найбільш соціально активною демографічною групою, що володіє власною специфічною культурою.

Волонтерська діяльність з кожним днем набуває особливої актуальності як у соціальній так і в освітній сфері, що передбачає активне включення широких верств суспільства і в першу чергу, студентської молоді.

Ґрунтовним є дослідження С. Харченко, О. Караман, В. Кратінової та інших, які розглядають волонтерську діяльність, як «діяльність, яка потребує не тільки можливості і бажання бути корисним для суспільства, а й базові теоретичні знання та навички для якісної роботи. На їх думку, волонтерству необхідні «підготовлені спеціалісти, які володіють відповідними уміннями та технологіями активізації громади, визначення її проблемних зон, організації членів громади для задоволення потреб», а отже воно вимагає навчання» [3, с. 109]. Отже, волонтерська діяльність має бути обов'язково добровільною, соціально спрямованою, а головне не прибутковою, допомога має здійснюватися волонтерами безкоштовно за власним бажанням.

Це підтверджується думкою С. Гринькова, що волонтерська діяльність у сучасних умовах ґрунтується на основоположних засадах таких, як: добровільність та добротинність; законність; гуманність та гідність; спільність інтересів і рівність прав її учасників; гласність; відповідальність; конфіденційність [1, с.15-16]. Цим же науковцем доведено, що волонтерська діяльність провадиться за такими напрямками:

– надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, відсутністю житла або роботи, наслідки стихійного лиха, катастроф тощо);

– надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї [1, с. 15–16].

Нині в Україні активно розвивається волонтерських рух серед студентської молоді. Хоча волонтерський рух існує вже багато десятиліть серед людей різного віку та серед представників обох статей, але в різних країнах це явище має різні назви.

Відтак, за результатами аналізу довідникової літератури, з'ясовано, що існує досить багато різних підходів до визначення терміну «волонтерський рух». Найбільш важливим вважаємо визначення, яке пояснює волонтерський рух, як добровільну, добротинну неприбуткову діяльність, яка має суспільно корисний характер. Набув масового

розвитку в індустріально-розвинених країнах. В Україні має численних прихильників і активістів. Осередками волонтерського руху стали студентські спільноти та неурядові організації [3, с. 89].

Одним із завдань наукового дослідження було виявлення рівня готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності. Для вирішення даного завдання було визначено наступні компоненти даної готовності: мотиваційний (виражався рівнем прояву альтруїстичної чи еґотичної спрямованості особистості, як складової мотиваційної направленості студентів-волонтерів, а також домінуючим видом установок, які спрямовані на процес, або на результат волонтерської діяльності. Окрім цього, даний компонент характеризувався дослідженням направленості особистості і її мотивів у своїй діяльності); комунікативний (характеризувався готовністю студентів до взаємодії з іншими волонтерськими групами, до побудови конструктивних стосунків. Головною рисою вираженої комунікативної готовності до волонтерської діяльності є здатність студента ефективно встановлювати взаємозв'язки із іншими учасниками волонтерських угруповань та долати бар'єри й перешкоди, що виникають в процесі здійснення спілкування) та когнітивний (характеризувався наявністю комплексу знань про волонтерство, види, шляхи та методи здійснення волонтерської діяльності; знань прав то обов'язків волонтерів, володіння інформацією про недержавні волонтерські організації, що здійснюють таку ж діяльність).

На основі виділених трьох компонентів готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності проведено експериментальне дослідження, яке проходило в три етапи. Перший етап визначав рівень мотивації студентів до волонтерської діяльності та сформованість мотивів до альтруїстичної поведінки; вироблення та усвідомлення активних установок, необхідних для успішного досягнення результату роботи волонтерів за допомогою тесту-опитувальника «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» О. Потьомкіної. Також на даному етапі визначався рівень спрямованості особистості за методикою «Визначення спрямованості особистості» Б. Басса. На другому етапі дослідження було виявлено схильність студентів до побудови конструктивних взаємовідносин, за допомогою методики «Діагностика комунікативної установки» В. Бойка та за допомогою тесту-опитувальника «Оцінка рівня комунікабельності» В. Ряховського. Третій етап експериментального дослідження був направлений на визначення рівня знань та обізнаності студентів щодо волонтерства та їх готовності до волонтерської діяльності за авторським опитувальником «Визначення рівня готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності».

Вибірку склали студенти факультету початкового навчання зі спеціальності 013 Початкова освіта Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського». Дослідна робота проводилася під час викладання дисципліни «Теорія та методика виховання».

Результати проведеного дослідження на першому етапі за тестом-опитувальником «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» (за О. Потьомкіною) показали, що домінуючим є відсоток (60%) респондентів, які мають більш виражену альтруїстичну форму мотивації, в той же час егоїстичний тип мотиваційних установок присутній менше, ніж у половини (40%) опитаних. У свою чергу, за результатами цього ж опитувальника було визначено, що превалююча кількість респондентів були більш вмотивовані безпосередньо не тільки на сам процес діяльності, а й на результати цього процесу.

Підводячи підсумок після проведення методики можемо зробити висновок, що сформованість у студентів мотивів щодо альтруїстичної направленості і чіткого бачення результату своєї діяльності є не на високому рівні. Враховуючи попередні результати, варто детальніше дослідити мотиваційний компонент, тому на цьому етапі прийнято рішення продіагностувати й рівень особистої спрямованості у студентів факультету початкового навчання за допомогою методики «Визначення спрямованості особистості» (за Б. Бассом), мета якої полягала у визначенні мотиваційних аспектів до волонтерської діяльності за трьома напрямками: спрямованість на себе; спрямованість на спілкування; спрямованість на справу.

Апробувавши зазначену методику було виявлено наступні результати, мотиваційний аспект більше виражений у спрямованості на спілкування у 45% опитаних; у 20% респондентів виражена спрямованість на особисту вигоду та у решти 35% респондентів було виявлено спрямованість на конкретну справу. Результати свідчать про недостатню сформованість альтруїстично-направлених мотивів, які необхідні для студентів-волонтерів у їх діяльності.

Другий етап дослідження передбачав вивчення рівня комунікативної установки студентів та їх товариськості. Під час даного етапу було застосовано методику діагностики комунікативної установки (за В. Бойком), яка відображала загальний показник комунікативної установки молоді та спрямована на розкриття негативних видів комунікативних установок особистості по відношенню до інших людей. До таких видів установок відносять: завуальована жорстокість в стосунках з людьми, в судженнях про них; відкрита жорстокість у ставленні до людей; обґрунтований негативізм в судженнях про людей; буркотіння;

негативний особистий досвід спілкування з оточенням. Також дана методика дала змогу узагальнити три рівні комунікативної установки: толерантний, інтолерантний та середній.

Отже, результати опитаних показали, що до середнього рівня комунікативної установки увійшло 45% респондентів. Даний рівень свідчить про наявність виражених негативних установок, які можуть заважати особистості будувати конструктивні взаємовідносини з іншими членами групи. Толерантний рівень відзначено у 35% учасників, для яких характерна відсутність або низька вираженість негативних установок, що дозволяє їм будувати безперешкодні контакти з людьми. Решта 20% респондентів були виявлені за інтолерантним рівнем, що вказує на наявність виражених негативних установок.

Для більш глибокого дослідження комунікативного компоненту готовності студентської молоді до волонтерської діяльності, на цьому етапі також була проведена методика «Оцінка рівня комунікабельності» (за В. Ряховським), що дала змогу оцінити рівень комунікативності та товариськості.

Високий рівень комунікативності було відзначено у 35% респондентів, яких можна охарактеризувати, як товариських та відкритих людей, що добре зав'язують контакти, та мають широке коло спілкування.

За результатами середнього рівня було нараховано 45% респондентів, яким притаманна комунікабельність та адекватна сформованість комунікативних установок, тобто опитані оцінюють себе, як в достатній мірі комунікативну особистість, проте в спілкуванні інколи відчують деякі перешкоди.

У респондентів низького рівня становило – 20% осіб. Такі цифри говорять нам, про те, що у даних респондентів дуже часто виникають деякі труднощі у налагодженні контактів, встановленні токарських відносин та участі у колективній роботі.

Заключним, третім етапом діагностичного експерименту проводилося дослідження показників когнітивного компоненту, а саме визначення рівня знань щодо особливостей волонтерства та волонтерської діяльності. Для виявлення рівня знань студентів було розроблено авторський опитувальник «Визначення рівня готовності студентів педагогічних ЗВО до волонтерської діяльності», який допоміг у досягненні мети поставленої на початку дослідження, який включав у себе як закриті так і відкриті запитання.

За результатами даної методики на високому рівні було виявлено 25% опитаних, що говорить про високу альтруїстичну мотиваційну спрямованість респондентів; готовність студентів, якісно взаємодіяти, будувати конструктивні стосунки за допомогою спілкування та в рамках волонтерських груп; наявність вичерпних знань про волонтерство, його

види, шляхи та методи здійснення через волонтерську діяльність; знання прав то обов'язків волонтерів, володіння інформацією про недержавні організації, що здійснюють таку роботу.

На середньому рівні знаходиться 40% респондентів, що є свідченням неповної сформованості всіх аспектів, які в сукупності формують готовність до волонтерської діяльності, особистісну вмотивованість на таку працю та інструменти та якості для її здійснення.

Решта 35% опитаних, посіли низький рівень, що вказує на недостатню базу мотивів, спрямованих на волонтерську та благодійну діяльність, нестійкі знання та вміння щодо цього питання.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Підводячи підсумок проведеної експериментально-дослідної роботи, можна сказати, що у студентів факультету початкового навчання Університету Ушинського стовідсотково сформована готовність до волонтерської діяльності. Вони мають достатній але не високий рівень особистісної вмотивованості на безкорисну діяльність, що впливає на активність включення їх в волонтерську роботу, при цьому відзначається невисокий, проте цілком задовільний рівень комунікативної здатності, як одного із ключових чинників успішної взаємодії. Також є опитані у яких переважає недостатній рівень

обізнаності стосовно концепцій та можливостей волонтерської роботи.

Отже, підводячи підсумки, можна стверджувати, що на результативність волонтерської діяльності впливають особистісні характеристики студентів-волонтерів, а саме їх знання та вміння, а також ці студенти повинні мати такі якості та властивості особистості, які дають змогу ефективно та результативно вирішувати поставлені завдання.

За результатами отриманих даних можна окреслити перспективу подальшого дослідження у розробці та апробації експериментальної програми направленої на формування готовності майбутніх учителів початкової школи до волонтерської діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гриньков О. Сучасні тенденції волонтерського руху в Україні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 2015. № 10. С. 14–16.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Звереві. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 535 с.
3. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т. Алексєєнко. Вінниця : Планер. 2009. 542 с.
4. Харченко С., Караман О, Кратінова В. та ін. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : навч.-наук.-метод. посіб. Луганськ. 2009. 403 с.